

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้โดยตำบลบ้านใหม่ ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบการศึกษา ข้อมูลและแหล่งข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ความเป็นมาของข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ศึกษาทั้งสองพื้นที่ เพื่อนำมาเปรียบเทียบด้านการจัดการของชุมชน ที่จัดการโดยชุมชนเองและภายใต้การควบคุมตามหลักการของกรมป่าไม้ดังรายละเอียด ดังนี้

3.1 รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้แนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพใช้รูปแบบการพรรณนา (Descriptive Research) ที่มุ่งศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าใน ตำบลบ้านต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กับหลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้จัดการโดยตำบลบ้านใหม่เพื่อเปรียบเทียบระดับการจัดการดังกล่าว ว่ามีความเหมือนหรือความต่างกันใดบ้าง

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้สำหรับการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

- 3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน จากการเข้าไปสำรวจพื้นที่ศึกษา (Survey) สภาพหมู่บ้าน ลักษณะพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตถึงปัจจุบันที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษานี้ 2) การเข้าไปสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยโดยการแนะนำตัวผู้ศึกษาแล้วใช้วิธี

การสังเกตพฤติกรรม วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนการสนทนากับผู้
 อาวุโสและผู้เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของป่าชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี
 ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ของชุมชนรวมทั้งการเก็บข้อมูลจากการระดมความ
 คิดจากเวทีหรือการประชุมของชุมชนกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) และ
 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Deep Interview) ซึ่งผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้นำอาวุโส
 ผู้รู้ในชุมชนสอบถามถึงความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันข้อมูลได้จากการ
 จัดการสนทนากลุ่มในวัดบ้านต้าในจำนวน 2 ครั้งและที่สภาตำบลบ้านใหม่ 1
 ครั้ง เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและปัญหา การเสนอความคิดเห็นต่างๆ ของ
 คณะกรรมการป่าชุมชนกับการจัดการป่าชุมชนผู้ศึกษาจะเปิดประเด็นต่างๆ ที่
 ต้องการศึกษากลุ่มเป้าหมายสนทนากันและติดตามประเด็นสำคัญตามตัว
 แปรในการศึกษา โดยทำการจดบันทึก บันทึกเสียงและบันทึกภาพเหตุการณ์
 3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร
 สิ่งพิมพ์และรายงานการศึกษาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาและพื้นที่ศึกษา
 แหล่งข้อมูลที่สำคัญได้แก่ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา อุทยานแห่งชาติ
 ดอยหลวง สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานป่าไม้อำเภอ หอสมุด
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์การบริหาร
 ส่วนตำบลบ้านต้า องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ ที่ทำการบ้านผู้ใหญ่
 บ้านต้าในและบ้านใหม่ โรงเรียนบ้านต้าในและที่ทำการประธานชมรม
 อนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา

3.3 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษานี้ มีจำนวน 45 คนประกอบด้วย 1) บ้านต้าใน
 จำนวน 33 คน 2) ตำบลบ้านใหม่จำนวน 12 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
 จากคณะกรรมการป่าชุมชนและที่ปรึกษาทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวแทนของ
 การจัดการของชุมชน การคัดเลือกประชากรตัวอย่างกลุ่มนี้ใช้วิธีการคัดเลือกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก
 (Key Informant) โดยเกณฑ์การคัดเลือกนี้ถือเอาจากผู้อาวุโสและคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งสองพื้น
 ที่ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและการใช้ทรัพยากรป่าใน
 อดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างดี นอกจากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับ
 การแก้ปัญหาในระดับการจัดการได้แก่ นายจรัส อินตะ เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดพะเยา ที่รับผิดชอบ

เกี่ยวกับป่าชุมชน นายนิคม บุญเสริม ผู้อำนวยการโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนบ้านด้าโน ป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่และนายอินเต้า ปัญจพันธ์ ประธานชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา

3.4 เครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูล

รายละเอียดของข้อมูลในการศึกษาประกอบด้วย สองพื้นที่ คือป่าชุมชนบ้านด้าโนกับป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ที่จัดการโดยหลักการของกรมป่าไม้ ในการออกแบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษารายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน อาชีพหลักของผู้ให้สัมภาษณ์ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวนที่ดินทำกิน และเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบ ในการจัดการป่าชุมชนในเรื่องการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์การกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับป่าชุมชน โครงสร้างการจัดการ และผลที่ได้รับจากการจัดการป่าชุมชน

วิธีการสร้างเครื่องมือเพื่อการเก็บข้อมูล ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ ประเด็นคำถามจะเป็นลักษณะการหาคำตอบแบบเจาะลึกซึ่งจำเป็นต้องมีการสรุปประเด็นและเนื้อหาของบทสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุดผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นการตอบให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ โดยการกำหนดประเด็นคำถามไว้สองตอนประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน¹ มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูล ดังนี้ คือ 1) นำข้อคำถามดังกล่าวไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและได้ปรับแก้จากข้อเสนอแนะเพื่อให้ข้อคำถามตรงกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา 2) จากนั้นได้นำข้อคำถามไปทดสอบกับประชากรในพื้นที่ ซึ่งไม่ใช่ประชากรในการออกแบบสอบถามในครั้งนี้ 3) นำปัญหาที่พบจากการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลมาปรับปรุงแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาความถูกต้องและความน่าเชื่อถือในการนำไปใช้อีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อต้องการหาคุณภาพของเครื่องมือที่จะนำไปสอบถามจริงต่อไป

¹แบบสอบถามเพื่อการศึกษา การจัดการป่าชุมชนบ้านด้าโนกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้ หน้า 110

3.5 การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นผลการศึกษาที่เป็นจริงและครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ใช้เทคนิคการศึกษาหลายๆ วิธี ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่แท้จริงในชุมชนที่ศึกษา รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูล การศึกษาและวิธีการใช้ในการศึกษามีดังนี้

3.5.1 วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) ได้ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และได้ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบทางด้านป่าชุมชน ระดับอำเภอ และจังหวัด ผู้อำนวยการโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาซึ่งเป็นองค์กรที่เข้าไปสนับสนุนก่อนทำการสัมภาษณ์ได้แจ้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาข้อมูล และบันทึกข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปทำการตรวจสอบโดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแต่ละบุคคล

3.5.2 วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้ศึกษาได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และได้ทำการสัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชนที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชนและผู้อาวุโสที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานานและมีส่วนร่วมในการต่อต้านการให้สัมปทานป่าไม้มาก่อน ผู้ให้ข้อมูลไม่คุ้นเคยกับการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการก่อนสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อเข้าไปแนะนำตัวให้เกิดความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน จากนั้นได้ขออนุญาตคณะกรรมการป่าชุมชนและที่ปรึกษา มาประชุมเพื่อร่วมสนทนา ในระดับหมู่บ้าน และในระดับตำบลและการสัมภาษณ์เป็นแบบง่าย ๆ ที่ไม่ได้ทำให้ข้อมูลขาดหายไปจากวัตถุประสงค์แต่ประการใด ผู้ศึกษาเลือกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้บรรยากาศและสถานการณ์ที่เหมาะสม ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นลักษณะการพูดคุยเพื่อให้เล่าเหตุการณ์มากกว่า หลังจากนั้นได้ใช้ข้อคำถามไปสอบถาม โดยให้ผู้รับการสัมภาษณ์รวมกลุ่ม 2 – 3 คน ตามข้อคำถามของแบบสอบถามซึ่งผู้ศึกษาได้ให้ผู้ช่วยในการศึกษาที่ผ่านการอบรมมาแล้วจำนวน 3 คน ช่วยจดคำตอบจากการสนทนากลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่ม การบันทึกคำตอบจะกระทำทั้งขณะที่สัมภาษณ์และหลังการสัมภาษณ์ กรณีการเก็บข้อมูลได้ไม่ชัดเจน ได้ขอให้กรรมการป่าชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นเลขานุการสอบถามเพิ่มเติมในพื้นที่ของหมู่บ้านนั้น ๆ

ชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นเลขานุการสอบถามเพิ่มเติมในพื้นที่ของหมู่บ้านนั้น ๆ

- 3.5.3 วิธีการสังเกต (Observation) ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไปสำหรับการศึกษาคั้งนี้ เช่น การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้สัมภาษณ์เข้าไปศึกษาชุมชน และสังเกตเพื่อเก็บประเด็นในการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อไป สำหรับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น พิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น
- 3.5.4 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลังการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นได้สรุปประเด็นจากข้อมูลที่ได้ทั้งหมดแล้ว ปรากฏว่ายังมีรายละเอียดย่อยของข้อมูลบางส่วนที่เก็บไม่สมบูรณ์ผู้ศึกษาได้เข้าไปตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการเข้าไปดูข้อเท็จจริงหรือขอข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมีขั้นตอนดังนี้ 1) นำข้อมูลมาจัดกลุ่ม จำแนกข้อมูล จัดเป็นหมวดหมู่จัดลำดับความสำคัญ เชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล แต่ละพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2) นำตัวชี้ (Indicator) มาเปรียบเทียบกันทั้ง สองพื้นที่ โดยใช้การจัดการป่าชุมชนบ้านต้าโนเป็นหลักในการเปรียบเทียบ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเขียนเชิงพรรณนาให้เห็นถึงความแตกต่างหรือความเหมือนของการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าโนกับตำบลบ้านใหม่ ที่จัดการตามหลักการของกรมป่าไม้และได้สรุปเป็นรูปตารางเปรียบเทียบ เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น 3) นำข้อมูลที่ได้ในแต่ละตอน มาเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและรายงานศึกษาที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ขั้นตอนนี้ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาตามตารางที่กำหนดไว้เป็นระยะๆ หลังจากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ควบคู่กับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจนกว่าจะได้ข้อสรุปก่อนเขียนรายงาน ได้มีการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นคำถามที่ไม่ชัดเจนและทำการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม